

DE HOORNSE ARCHIEVEN OMSTREEKS 1917

L. Hoogeveen

"Jaarlijksche toevoeging van stukken tot het archief behoorende, had als naar gewoonte plaats. Onder het toezicht van den rijksarchivaris in deze provincie wordt de inventaris van het archief gedrukt".

Met deze twee simpele zinnen verantwoordden burgemeester en wethouders van Hoorn in het jaarverslag over 1917 hun zorg voor de Hoornse archieven.

Hieronder wil ik met u nagaan hoe de ontwikkelingen in het archiefwezen hebben geleid tot de situatie in Hoorn omstreeks 1917.

Nederland

De omwenteling van 1795 betekende dat er een einde kwam aan vele rechten en privileges, die inde archieven hun neerslag vonden. De verschillende organen en instellingen beheerden voordien hun eigen archieven, die voor anderen ontoegankelijk waren. Nu het praktische nut van deze archieven was verdwenen, dreigden ze te worden verwaarloosd en vernietigd. De historici zagen echter een kans tot de archieven door te dringen, nu de strikte geheimhouding niet meer gold en drongen bij de overheid aan op maatregelen. Dat leidde in 1802 tot de benoeming van mr. Hendrik van Wijn tot archivaris. Hij kreeg aanvankelijk het beheer van alle staatsstukken tot 1648; later werden zijn bemoeienissen uitgebreid tot alle stukken van vóór 1795.

Van Wijn werd zo, met een korte onderbreking tijdens de inlijving bij Frankrijk, de eerste rijksarchivaris. Hij was sinds 1802 tevens archivaris van het gewest Holland. De eerste wettelijke maatregelen na het herstel van de onafhankelijkheid waren een soeverein besluit van Willem I van 1814, dat bepaalde dat alle staatsarchieven naar het Binnenhof moesten worden overgebracht, en een besluit van de minister van Binnenlandse Zaken van 1829, waarin de openbaarheid vande rijks-, provinciale en gemeentelijke archieven werd geregeld. De archivarissen mochten "allebij hun bekende en vertrouwde personen, die in het algemeen belang geschiedkundige nasporingen wenschen te doen" inzage in archiefstukken geven. De bezoekers werden echter niet tot de archieven zelf toegelaten, maar konden plaatsnemen in een afzonderlijk vertrek, waar de stukken, na te zijn gestempeld, door een "geëmployeerde" werden gebracht.

De archivarissen werd nadrukkelijk voorgeschreven de bezoekers bij hun nasporingen behulpzaam te zijn.

Deze eerste regeling van de openbaarheid van archieven bleef van kracht tot de Archiefwet van 1918.

De rijksarchivaris kreeg in de loop van de 19e eeuw kollega's in alle provinciehoofdsteden. Dit waren aanvankelijk provinciale funktionarissen, maar geleidelijk aan werd de rijksinvloed op de provinciale archieven zo groot, dat tussen 1877 en 1890 alle provinciale archivarissen rijksambtenaar werden. De rijksarchivaris in Den Haag kreeg in 1887 de titel algemeen rijksarchivaris.

Noord-Holland

De eerste gemeente-archivaris van Amsterdam, dr. P. Scheltema, als zodanig benoemd in 1848, werd twee jaar later tevens de eerste provinciaal archivaris in Noord-Holland. Scheltema verhaalt in zijn in 1873 gepubliceerde overzicht van de provinciale archieven, kaarten en boeken hoe hij de verschillende archieven had aangetroffen op de zolders van het Gouvernementsgebouw in Haarlem onder een grote hoeveelheid stro. Dat was in 1830 in de kazerne der kavalerie gebruikt door de plattelandsschutterij van Noord-Holland, die op de Belgische opstandelingen was afgestuurd.

Daarna is het stro tot tijdelijke bewaring overgebracht naar de eerdergenoemde zolders waarbij "geene behoorlijke afscheiding tusschen dit en het archief schijnt gemaakt te zijn", zoals Scheltema fijntjes opmerkt.

"In welke wanorde dit Archief zich bevond, toen het aan mijne zorg werd toevertrouwd, daarvan zal iemand naauwelijks zich een denkbeeld kunnen vormen, die niet met eigene oogen dien chaos van verwarring heeft aanschouwd.

Verbeeldt u eene groote massa boeken en papieren, loopende over eene tijdruimte van bijna drie eeuwen, waarvan de laatstgenoemde uit de dozen gerukt en uit de portefeuilles gesleurd, waarin zij vroeger geborgen waren, achteloos en ordeloos daar heen zijn geworpen. Daarbij is alles onder het stof als 't ware bedolven en met eene menigte stroo vermengd.